

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
БЕРДЯНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

АНГЕЛОВСЬКА КАТЕРИНА ВЛАДИСЛАВІВНА

УДК:82.091+82-31:82-995

**РОМАНИ ТОМАСА ГАРДІ «ТЕСС ІЗ РОДУ Д'ЕРБЕРВІЛЛІВ» І
ПАНАСА МИРНОГО «ПОВІЯ»: ПАРАДИГМА ЖАНРОВО-
СТИЛЬОВОЇ ТИПОЛОГІЇ**

10.01.05 – порівняльне літературознавство

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Бердянськ – 2017

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано на кафедрі української та зарубіжної літератур Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор філологічних наук, професор
ГУМЕННИЙ Микола Хомич,
Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К. Д. Ушинського,
завідувач кафедри української та зарубіжної
літератур.

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук, професор
КОЛІНЬКО Олена Петрівна,
Бердянський державний педагогічний університет,
завідувач кафедри загального мовознавства та
слов'янської філології;

кандидат філологічних наук, доцент
ГУРДУЗ Андрій Іванович,
Миколаївський національний університет
імені В. О. Сухомлинського,
доцент кафедри української мови і літератури.

Захист відбудеться «08» вересня 2017 р. о 13 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 18.092.02 у Бердянському державному педагогічному університеті за адресою: 71112, м. Бердянськ, вул. Шмідта, 4, зала засідань.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Бердянського державного педагогічного університету (71112, м. Бердянськ, вул. Шмідта, 4).

Автореферат розісланий « » липня 2017 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Г. О. Александрова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. На сучасному етапі постала проблема дослідження й глибшого переосмислення спільних закономірностей, відмінностей та національних особливостей у розвитку мистецьких явищ і виявлення типів і форм міжнародних літературних відношень. Адже близькі аналогії і збіги, що виникають незалежно від літературних впливів, є безумовними позитивними показниками по відношенню до мети історико-типологічного вивчення літератури. Без порівняння важко зрозуміти – навіть у межах однієї національної літератури – динаміку процесу, проникнути в механізм наслідування і зміни традицій, накопичення художніх цінностей (Д. Дюришин). Дійсно, розширення меж літературної комунікації, процеси дослідження типологічних подібностей і відмінностей різних літератур активізують порівняльні студії. Проблема з'ясування взаємозв'язків і взаємодії національних літератур – одна з найактуальніших проблем вітчизняної філологічної науки на сучасному етапі. Вчені розробляють певні принципи й методики порівняння та вивчення творів літератури з точки зору традицій і новаторства. Насамперед потребують вивчення питання про художній рівень творів – складових частин єдиного світового літературного процесу, їх внесок у духовну скарбницю людства. Крім того, досліджується їх національна самобутність і місце в конкретній національній літературі.

У руслі наших міркувань заслуговує на увагу історико-літературна проблема «Романи Томаса Гарді “Тесс із роду д'Ербервіллів” і Панаса Мирного “Повія”: парадигма жанрово-стильової типології». Їх творчість неодноразово досліджувалася монологічно¹, але науково доцільним, на наш погляд, є історико-типологічне її вивчення. Воно дозволяє всебічніше заглибитись у типологію художніх систем, окреслити незнані ще аспекти в соціально-психологічних романах видатних митців і, зрештою, виявити оригінальні сходження та відмінності в художніх літературах України та Англії.

У вказаному контексті соціально-психологічні романи письменників-гуманістів Т. Гарді і Панаса Мирного залишаються малодослідженим художнім простором, незважаючи на те, що проза обох митців не була обділена увагою літературних критиків. Так, їх життєвий шлях і літературну спадщину вивчали

¹ А) Carpenter R. *Tess of the d'Urbervilles*. Thomas Hardy/R. Carpenter. – New York, 1964; Lothe J. *Hardy's Authorial Narrative Method in Tess of the d'Urbervilles*/J. Lothe. – London, 1986; Nishimura S. *Language, Violence, and Irrevocability: Speech Acts in Tess of the d'Urbervilles*/S. Nishimura. – London, 2005; Otis L. *Organic Memory: History, Bodies and Texts in Tess of the d'Urbervilles*/L. Otis. – London, 1994; Kincaid J. *You did not come: Absence, Death and Eroticism in Tess*/J. Kincaid. – England, 1990; Mustafa J. *A Good Horror Has Its Place in Art: Hardy's Gothic Strategy in Tess of the d'Urbervilles*/J. Mustafa. – London, 2005; Daniel C. *Science, Misogyny, and Tess of the d'Urbervilles*/C. Daniel. – London, 1998; Nash T. *Tess of the d'Urbervilles: The Symbolic Use of Folklore*/T. Nash. – London, 1998.

Б) Білецький О. Панас Мирний// О. Білецький. Від давнини до сучасності. Вибр. праці: в 2-х т. – К., 1960; Грицютенко І. Мова та стиль художніх творів Панаса Мирного/І. Грицютенко. – К., 1959; Пивоваров М. Майстерність психологічного аналізу/М. Пивоваров. – К., 1960; Ушкалов Л. Реалізм – це есхатологія: Панас Мирний/Л. Ушкалов.– Харків, 2012; Франко І. З останніх десятиліть ХІХ ст.//Твори: в 50 т/І. Франко. – К., 1984. – Т. 41; Хворостяний І. Концепти "свобода" та "свобода волі" як чинник формування системи образів у прозі Панаса Мирного: автор. дис.... канд. філол. наук/І. Хворостяний. – К., 2013; Черкаський В. Вивчення творчості Панаса Мирного: [посібник для вчителів]/В. Черкаський. – К., 1982; Черкаський В. Художній світ Панаса Мирного/В. Черкаський. – К., 1989 та ін.

такі вітчизняні вчені, як І. Франко, О. Білецький, І. Грицютенко, М. Пивоваров, В. Черкаський, М. Сиваченко, Н. Присяжнюк, Н. Федоренко, К. Лаврунов, М. Грицай, Є. Кирилюк, Л. Ушкалов, І. Хворостяний та ін. Твори Т. Гарді студіювали англійські вчені М. Оліфант, Ф. Адамс, К. Даніель, Д. Мустафа, Д. Кінкейд, Л. Отіс, С. Нісімура, М. Хігонет, Г. Вікенс, Л. Бушлопер та ін.

Найголовнішими векторами дослідження творчості Т. Гарді і Панаса Мирного було визначено створення якнайповнішого життєпису митців, вивчення історіографії та філософського підґрунтя їхньої прози, проблемно-тематичних аспектів романістики тощо. З огляду на сказане, тема представленої дисертації – «Романи Т. Гарді “Тесс із роду д'Ербервіллів” і Панаса Мирного “Повія”: парадигма жанрово-стильової типології» – є актуальною й перспективною. Вона є новою та нерозробленою проблемою в теоретико-методологічному та прикладному аспектах.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тему дисертації затверджено на засіданні Вченої ради Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського (протокол № 10 від 26 березня 2015 року). Роботу виконано в межах наукової теми кафедри української та зарубіжної літератур Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського «Дослідження поетики художнього твору та проблем компаративістики» (державний реєстраційний номер – 0114U007156).

Об'єктом дослідження є соціально-психологічні романи «Тесс із роду д'Ербервіллів» (1891) Томаса Гарді і «Повія» (1883) Панаса Мирного, а **предметом** безпосереднього вивчення обрано їх ідейно-тематичну і жанрово-стильову парадигму в контексті історико-типологічного зіставлення.

Метою роботи є компаративне дослідження соціально-психологічних романів «Тесс із роду д'Ербервіллів» Т. Гарді та «Повія» Панаса Мирного, з'ясування історико-типологічних особливостей їх жанрово-стильової парадигми, визначення національно-мистецьких феноменів англійської та української прози другої половини ХІХ ст. на матеріалі творчості зазначених письменників.

Для реалізації поставленої мети послідовно виконувалися такі **завдання**:

- вивчити й систематизувати історіографічні студії романістики Т. Гарді й Панаса Мирного в англійському й українському контекстах;
- проаналізувати сюжетно-композиційні особливості соціально-психологічних романів указаних митців;
- дослідити поліфункціональність просторово-часових відношень письменників;
- розглянути естетичні функції фольклору в структурі романів обох митців;
- з'ясувати особливості філософії фаталізму;
- визначити поетику характеротворення в романах Т. Гарді і Панаса Мирного;
- окреслити функції позасюжетних елементів у структурі їхніх романів;

– схарактеризувати авторську індивідуальність у структурі романів.

Теоретико-методологічною основою дисертаційної роботи стали наукові праці вітчизняних і зарубіжних учених із проблем історії та теорії літератури, культурології, філософії, психології, а також монографії, присвячені безпосередньо творчості Т. Гарді і Панаса Мирного. У контексті предмета дослідження особливо важливими є праці з компаративістики О. Веселовського, Д. Дюришина, В. Жирмунського, М. Конрада, Д. Наливайка, Л. Грицик, Р. Гром'яка, М. Гуменного; з історії літератури (І. Франко, О. Білецький, Є. Кирилюк, М. Грицай, В. Черкаський, М. Сиваченко, О. Гончар, Л. Ушкалов, Н. Бернадська, І. Дзюба та ін.); з філософії (І. Кант, Г. Фіхте, Ф. Шеллінг, В. Горський, В. Шаповал); із зарубіжних студій (Л. Отіс, Д. Мустафа, Д. Кінкейд, С. Нісімура, М. Хігонет, Г. Вікенс, Л. Бушлопер та ін.); історії (О. Салтовський, Д. Яворницький, О. Субтельний); лінгвістики (Ю. Степанов, В. Зусман, Н. Слухай, Т. Вільчинська та ін.).

Специфічним завданням дисертаційної роботи визначені і **методи дослідження** – історико-типологічний, історико-генетичний та історико-функціональний. Історико-типологічний метод дає змогу зіставити близькі за своїм характером літературні факти і явища в таких різних національних літературах, як українській та англійській; історико-генетичний метод покликаний з'ясувати історичні передумови, що детермінували появу досліджуваних художніх творів у певну історичну епоху; історико-функціональний метод пов'язаний із можливістю простежити функціонування романів Панаса Мирного та Т. Гарді у часі і просторі, не втрачаючи при цьому ні пізнавального, ні естетичного, ні виховного значення.

Наукова новизна дисертації полягає в тому, що в ній уперше в українському літературознавстві зроблена спроба історико-типологічного дослідження соціально-психологічних романів Т. Гарді і Панаса Мирного, з'ясована своєрідність їх жанрово-стильової парадигми. Не претендуючи на абсолютну всеохопність вирішення порушених проблем, було розроблено певні принципи й методики порівняння та вивчення літературного матеріалу з погляду традицій і новаторства. Соціально-психологічні романи митців розглянуто в літературному контексті, простежено генезис їх художнього мислення, філософічності, інтелектуальності. Крім того, досліджено процес викристалізації індивідуального письменницького стилю як безперервний процес художньої еволюції й оновлення.

Теоретичне значення дисертації полягає в здійсненому компаративному аналізі соціально-психологічних романів «Тесс із роду д'Ербервіллів» Т. Гарді і «Повія» Панаса Мирного, досліджених національно-художніх особливостях їх жанрово-стильової парадигми, сучасній інтерпретації творчості всесвітньо відомих письменників-гуманістів. Крім того, теоретичне значення дисертації детерміновано різноаспектністю проведеного аналізу художніх текстів.

Практична цінність одержаних результатів полягає в можливості їх достатньо широкого застосування як у сфері літературознавства (теорія й історія

літератури), так і при вивченні нормативних курсів історії англійської й української літератур кінця XIX – поч. XX ст., спецкурсів, спецсемініарів у вищих навчальних закладах. Результати дисертації можуть бути використані при створенні праць із історії англійської та української літератур зазначеного періоду, порівняльної типології, у магістерських, дипломних та курсових дослідженнях студентів, на факультативних заняттях у педучилищах, коледжах, ліцеях, гімназіях.

Апробація результатів дослідження. Окремі положення дисертації було оприлюднено в доповідях, виголошених на Міжнародних науково-теоретичних конференціях «Українська література в контексті світової літератури» (Одеса, 2014, 2017), «Міжнародній науково-практичній конференції «Міжкультурна комунікація: проблеми та перспективи» (Одеса-Львів-Тераспіль, 2014), VI Всеукраїнська науково-практична конференція молодих учених «Українська культура XX–XXI століття: екзистенційний, компаративний та гендерний аспекти» (Одеса, 2014), VI Міжнародній науковій конференції «Літературний процес: на перехресті глобалізаційних викликів» (Київ, 2015), Міжнародній науково-практичній конференції «Масова література: проблема інтерпретації, змісту та форми» (Миколаїв, 2015). Апробація результатів дисертації здійснювалася також у процесі її обговорення на кафедрі української та зарубіжної літератур Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського.

Публікації. Основний зміст результатів дисертації відображено у шести публікаціях, 4 з яких надруковано в наукових фахових виданнях України, 2 – у зарубіжних періодичних виданнях.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Повний обсяг дисертації становить 195 сторінок. Список використаних джерел містить 261 позицію.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У «**Вступі**» обґрунтовано актуальність теми дисертації, сформульовано мету, окреслено завдання, визначено об'єкт і предмет дослідження, розкрито наукову новизну, практичну та теоретичну цінність отриманих результатів, подано інформацію про апробацію та структуру роботи.

У першому розділі «**Історіографія творчості Т. Гарді і Панаса Мирного**» проаналізовано здобутки літературознавства в галузі дослідження романного жанру обох митців, з'ясовано різні аспекти рецепції прози Т. Гарді й Панаса Мирного зарубіжною й українською критикою, подано діахронний аналіз історіографічного дискурсу романів зазначених авторів. Об'єктивно аналізуючи літературознавчі праці про художню спадщину класиків національних літератур у жанровому, хронологічному, тематичному аспектах, зроблено висновки про серйозні здобутки філологічної науки.

Окремі проблемно-тематичні вектори прози Панаса Мирного, його авторської свідомості, своєрідності біографії досліджувалися ще в 1920-х роках. До них належать насамперед праці М. Марковського «Невідома драма Панаса Мирного “Не вгашай духу!”» (1924), І. Ткаченка «Літературна спілка Панаса Мирного та Івана Білика» (1924), І. Лютого «До питання про літературне співробітництво братів Рудченків» (1924), Ю. Циганенка «Творчість Панаса Мирного в листуванні до сучасників» (1925), І. Ткаченка «Літературна історія роману “Повія” Панаса Мирного» (1926) та монографічне дослідження М. Марковського «Як утворивсь роман “Хіба ревуть воли, як ясла повні?”» (1925).

У 30–40-х роках літературознавці продовжують досліджувати різноаспектну діяльність Панаса Мирного – І. Лютий «Коломийка» Панаса Мирного (О. Я. Рудченка)» (1930), Ю. Циганенко «Листи Михайла Старицького до Панаса Мирного» (1930), І. Ткаченко «До питання про джерела світогляду Панаса Мирного» (1930), Л. Рублевська «Пейзаж у прозі Мирного» (1930), Г. Костюк «Панас Мирний» (1931) тощо. Заслугує на увагу нарис Є. Кирилюка про життя й творчість Панаса Мирного (1939), в якому автор стисло схарактеризував ідейно-тематичний зміст завершених прозових творів, проаналізував драматичну спадщину і частину нарису присвятив біографії митця.

У наступних десятиліттях українське літературознавство збагатилося працями О. Білецького, Є. Кирилюка, М. Бернштейна, М. Грудницької, М. Пивоварова, М. Гришка, В. Черкаського, М. Сиваченка, С. Зубкова, Л. Бикової та ін.

Вагому літературознавчу цінність мають монографічні дослідження «Панас Мирний. Життєвий і творчий шлях» (1952, 1965), «Проза Панаса Мирного 70-х років» (1959) та «Майстерність психологічного аналізу» (1960). У першій, зазначеній книзі, дослідник М. Пивоваров простежує традиції Т. Шевченка, М. Вовчка, М. Чернишевського, О. Островського в художньому і соціальному осмисленні долі жінки в тогочасних суспільно-політичних умовах.

У 70–80-х роках були опубліковані ґрунтовні роботи В. Черкаського «Панас Мирний. Біографія. Дослідження» (1973) та «Художній світ Панаса Мирного» (1989), в яких з'ясовані особливості роботи митця над словом, його прагнення показати не зовнішній бік життя селян, а їх душевні трагедії. Як зазначав літературний критик, шукання Панаса Мирного спиралися на історично стверджені вже завоювання реалістичної української й російської літератур у розкритті внутрішнього стану трудової людини, на вироблені цими літературами художні засоби.

Окремим поетикальним аспектам творів Панаса Мирного присвячені статті Л. Рублевської «Пейзаж у прозі Мирного» (1930), В. Черкаського «Деталь у творчості Панаса Мирного» (1987), В. Ніколаєнко «Опозиція моралі міста і села в романі Панаса Мирного “Повія” у контексті онтологічної проблеми “буття людини”» (2010), І. Папуші «Наративні моделі українського реалізму (Панас Мирний і топос проституції)» (2005), О. Майдан «Психологічні спостереження Панаса Мирного в жанрі роману» (1999) та деякі інші.

Значний інтерес в аспекті представленого дослідження мають дисертаційні роботи К. Лаврунова «Социально-психологический роман “Повія” Панаса Мирного» (1950), Я. Федоренко «Мастерство прозаика (принципы и приёмы создания образов крестьян в романе Панаса Мирного “Гулящая” (“Повія”))» (1971), І. Хворостяного «Концепти “свобода” та “свобода волі” як чинник формування системи образів у прозі Панаса Мирного» (2013).

Заслужовують на увагу статті літературознавця М. Гуменного «Романи Панаса Мирного “Повія” і Томаса Гарді “Тесс із роду д’Ербервіллів” (до проблеми історико-типологічного дослідження)» (1998) і «Своєрідність епосу (Панас Мирний і Т. Гарді)» (1998) та дослідниці А. Крук «Міфопоетична парадигма концепту долі у творчості Т. Гарді» (2009), «Концепція реалістичного моделювання дійсності у творчості Т. Гарді» (2010), «Компаративний аналіз долі у творчості Т. Гарді» (2011), «Концепт долі у художньому світі Т. Гарді та в українській літературі» (2012), в яких акцентується увага на порівняльній характеристиці поетики романів обох митців: прямій мові персонажів, внутрішніх монологів, пейзажах, невластивій прямій мові та проблемах міфопоетичної техніки в англійській реалістичній прозі кінця XIX ст.

При аналізі літературознавчої проблеми, порушеної в нашому дослідженні, привертають увагу численні наукові праці, присвячені творчості Т. Гарді. Тут можна навести такі, як Г. Даффін «Thomas Hardy. A study of the Wessex novels, poems and dynasts» (1921), Дж. Брукс «Thomas Hardy: The poetic structure» (1971), Г. Вікенс «Sermons in Stones: The Return to Nature in Tess of the D'Urbervilles» (1988), К. Блейк «Pure Tess: Hardy on Knowing a Woman» (1980), Г. Грімсдіч «Character and environment in the novels of T. Hardy» (1962), Л. Бушлопер «Hardy's Tess of the D'Urbervilles» (1994), Р. Капентер «Tess of the d'Urbervilles» (1964), М. Хігонет «A Woman's Story: Tess and the Problem of Voice» (1993), Я. Лотте «Hardy's Authorial Narrative Method in Tess of the D'Urbervilles» (1986), С. Нісімура «Language, Violence, and Irrevocability: Speech Acts in Tess of the d'Urbervilles» (2005), Л. Оріс «Organic Memory: History, Bodies and Texts in Tess of the d'Urbervilles» (1994), Т. Неш «Tess of the d'Urbervilles: The Symbolic Use of Folklore» (1998), Дж. Мустафа «A Good Horror Has Its Place in Art: Hardy's Gothic Strategy in “Tess of the d'Urbervilles”» (2005) тощо. Багато різноаспектних студій художньої спадщини Т. Гарді здійснено вченими Росії: М. Урнов «Писатели зарубежных стран. Т. Гарди» (1982), М. Урнов «Томас Гарди: очерк творчества» (1969), М. Урнов «На рубеже веков: очерк английской литературы (конец XIX – нач. XX века)» (1970), Н. Демурова «Томас Гарди, прозаик и поэт» // Гарди Т. Избранные произведения: в 3 т. – Т. 1. (1989), Т. Кириллова «Английская литература конца XIX – нач. XX века» (1997), Е. Шими́на «Функции библейских и мифологических компонентов в художественном мире романов Томаса Харди (“Тесс из рода д’Эрбервиллей”, “Джуд Незаметный”))» (2010), Т. Похилевич «Структурно-композиционные и языковые средства психологизации в романах Томаса Гарди» (1984), Н. Серебрякова «Семантико-синтаксические выражения психологизма (на

матеріалі мови романів Томаса Гарді)» (2003), А. Величко «Коммунікативно-прагматичні особливості кольорообозначень в текстовому просторі романів Томаса Гарді» (2010) та інші.

Отже, проаналізовані наукові праці дають можливість сформулювати думку про ідейно-тематичну спрямованість романістики Т. Гарді й Панаса Мирного, динаміку композиційної майстерності митців, поетику їхнього мислення, самосвідомості. Проте їх романістика потребує нового прочитання, акцентуючи увагу на загальнолюдських цінностях, оскільки у розглянутих вище наукових працях (звичайно не в усіх) наголошується на ідеологічних пріоритетах обох авторів.

Соціально-психологічна проза Т. Гарді й Панаса Мирного виявляла різні способи авторського сприйняття світу та його естетизації, нові аспекти художнього мислення й ідейно-естетичних концепцій, а тому потребувала різних принципів філологічного аналізу та наукових інтерпретацій, спрямованих на виявлення художніх особливостей у жанрово-стильових параметрах романної спадщини обох письменників.

У другому розділі **«Жанрова поетика романів Т. Гарді і Панаса Мирного»** висвітлюються сюжетно-композиційна структура романів, своєрідність позасюжетних елементів, особливості хронотопу, а також естетичні функції фольклору.

У підрозділі 2.1. *«Сюжетно-композиційна структура романів як жанротвірний чинник»* з'ясовано особливості сюжету і композиції романів Т. Гарді й Панаса Мирного як основних засобів художнього втілення авторської концепції дійсності, в якій поєднані і об'єктивне відображення закономірностей реального життя і специфіка його осмислення митцями (тобто спільне і відмінне).

В обох романах спостерігаємо наявність сюжету «єдиної дії», в якому події розвиваються в причинно-наслідкових зв'язках. Усі епізоди епічно розлогі (особливо в «Повії», а в романі Т. Гарді – більш лаконічні), але короткі в часовому відношенні. Вони об'єднані в один спільний ряд, що варіює різноманітні співвідношення між персонажами. В цьому випадку доречно користуватися літературознавчими термінами для кожного важливого епізоду – звернутися до понять експозиції (1), зав'язки (2-3), розвитку дії (4-5), кульмінації і розв'язки (6-7).

У сюжеті обох романів помічаємо спільні життєві фази героїнь, їх страждання, переживання і надії. Подібними можна вважати й еволюцію характерів Тесс і Христі, драматичні повороти в їхньому житті, нарешті спосіб буття. Тут доречно відзначити й суттєву відмінність між героїнями: Тесс здатна на соціальний протест-вбивство, а Христя – ні. Щоправда, Панас Мирний на сторінках «Повії» аргументовано зображує процес соціальної диференціації, соціальних суперечностей і конфліктів, а в романі Т. Гарді цього немає. Кожен митець осмислює трагедію жінки відповідно до національної традиції, світових літературних зразків та історико-філософських передумов.

Відмінною рисою обох романів у поетикальному аспекті є групування образів як важливого виду композиційного зв'язку. Якщо в романі Т.Гарді «Тесс із роду д'Ербервіллів» нараховується активних персонажів до 10, то в романі Панаса Мирного «Повія» – біля 50.

Реалізм аналізованих романів показує характер, сформований соціальним середовищем, саме цим створюючи той ґрунт, який є основою для зіставлення. Всі представники соціальних груп мають певну спільність, але в кожному закономірні, спільні риси набувають індивідуального втілення. Як тут не згадати міркувань О. Бальзака в передмові до «Людської комедії» або В. Белінського в його працях про творчість М. Гоголя, або І.Франка в його статтях «Література, її завдання і найважливіші цілі», «З останніх десятиліть ХІХ ст.» про створення типових характерів у типових обставинах. У результаті читач отримує досить повне уявлення про те, як широко охоплюють обидва автори національне життя своїх країн. На сторінках аналізованих романів виникає узагальнений образ соціально-морального явища тогочасної дійсності. Тому-то їхні романи сприймаються не як винятки, вихоплені з тогочасної епохи, а як закономірні прояви конкретних історичних обставин.

Композиція обох романів проявляється на різних рівнях художнього цілого: рівні сюжету, рівні героя, рівні фабули, рівні автора. Композиція у творчому процесі має, на наш погляд, найбільше функціональне навантаження; саме тому розгляд усіх перерахованих рівнів композиції дозволяє виявити індивідуальність митців, їх позицію найбільш повно.

Сюжет, побудований на дослідженні сімейних відносин, надавав змісту романів обох письменників інтимної забарвленості. В них посилюється роль сімейних зв'язків в ідейному змісті й архітектоніці творів, в основі яких – доля селянок. Романи тим самим загострювали увагу на етичних началах у житті суспільства.

Історико-типологічний аналіз романів Т. Гарді «Тесс із роду д'Ербервіллів» і Панаса Мирного «Повія» з погляду жанрової своєрідності дав змогу дослідити риси подібності та відмінності у показі характерних типових обставин із огляду на історичні та соціальні умови тогочасної епохи. Такий підхід до осмислення об'єктивної дійсності свідчить про те, що письменники у своїй творчості зверталися до зображення аналогічного життєвого матеріалу, висвітлення внутрішнього світу людини під час розвитку конкретних суспільних подій. Таким чином, проаналізовані соціально-психологічні романи свідчать про глибокий зв'язок художніх систем Т. Гарді і Панаса Мирного. Отже, типологічні сходження в цьому випадку очевидні, і вони, в свою чергу, допомагають глибшому осягненню сутності кожного художника. Подібні типологічні сходження різних літератур показові для розвитку світової романістики.

У підрозділі 2.2. *«Своєрідність позасюжетних елементів в архітектоніці романів»* досліджено своєрідність позасюжетних елементів у структурі аналізованих творів Т. Гарді і Панаса Мирного, які виконують важливу роль у структурі романів обох митців. Без врахування ролі і функцій позасюжетних

елементів неможливо аналізувати вказані романи в єдності змісту і форми. Доцільно виділити в архітектоніці романів такі складові композиції: авторські відступи (ліричні, філософські, історичні), вставні епізоди (екскурси в минуле, листи, легенди, ритуали, тексти документів, пісні), епіграфи, заголовки романів.

У текстах обох майстрів художнього слова помічаємо вражаючу подібність. Можна цитувати абзаци у Т. Гарді [228, с. 123] і в Панаса Мирного [123, с. 426], щоб переконатися у подібному плинні думок авторів, їх світовідчутті, їх розумінні суспільно-політичних колізій того часу. Ця конкретно-історична й літературна ситуація нагадує нам деякі приклади із літературного контексту різних країн і різних часових проміжків (60-і роки XIX ст. – Ш. Бодлер і Е. По; 20-і роки XX ст. – М. Шолохов і Ф. Крюков). Ш.Бодлера звинувачували в тому, що нібито він наслідував Е. По, а М. Шолохова – нібито він наслідував маловідомого прозаїка 20-х років Ф. Крюкова. Літературознавцями-текстологами доведено (і давно), що ця гіпотеза не має серйозних підстав для подібних тверджень. У нашому випадку вказану подібність (між Т. Гарді і Панасом Мирним) можна пояснити генетично-історичними факторами і часом створення романів.

Найчастіше авторські відступи виконують функції коментаря до розвитку подій у текстах обох романів: а) емоційно-психологічну (відтворення внутрішнього світовідчуття героїнь); б) онтологічну (форми і типи зв'язку героїнь із навколишнім світом); в) гносеологічну (пізнання об'єктивних реалій життя через художню систему).

У підрозділі 2.3. *«Романи Т. Гарді і Панаса Мирного: особливості хронотопу»* розглянуто поліфункціональність просторово-часових відношень у романах письменників, що в їх індивідуально-творчій практиці постають концептуальними елементами художньо-філософського осмислення об'єктивної дійсності.

Багатогранність хронотопу дає можливість досліджувати його з різних ракурсів: історико-літературного, філософського, морального, етнографічного. Саме це підтверджують наукові праці таких дослідників, як Л. Бушлопер, Г. Гримсдич, Л. Отіс, М. Грицай, В. Черкаський, В. Власенко та І. Клименко.

Дослідження романного жанру вказаних авторів у плані просторово-часових відношень дозволяє не тільки внести деякі уточнення і доповнення в тлумачення їх творів, але й більш глибоко простежити (до певної міри) еволюцію авторських художніх систем, виявити принципові основи у всьому динамізмі й русі.

Своєрідність категорії часу в обох романах полягає в тому, що він ніколи не буває обмеженим національними рамками, а завжди передбачає міжнародні аспекти. В дусі традицій української й англійської класичних літератур обидва митці філософськи й художньо осмислюють актуальні соціальні проблеми сучасного селянства, розмірковують про долю рідної країни.

У художньому часі в Т. Гарді й Панаса Мирного є свій темп і ритм (у романі Т. Гарді переважає романтизація відображених подій і вчинків героїв, а в Панаса Мирного – реалістично-етнографічна стихія). Невід'ємним компонентом цього ритму прози є історичний час, відповідним чином осмислений письменниками.

Отже, категорія часу в обох романах зв'язана з самою суттю їх творчості, з філософськими поглядами, зі структурою стилю.

У структурі обох романів помічаємо монологічні ретроспекції, що слугують суттєвим засобом розкриття внутрішнього світу персонажів, відтворення їх душевного стану, ставлення до тих чи інших подій чи явищ. У більш стислих монологічних ретроспекціях Т. Гарді заглиблюється в сферу внутрішніх переживань персонажів, а Панас Мирний віддає перевагу більш розлогим монологічним ретроспекціям, досягаючи при цьому аналогічного ефекту.

Аналіз різноманітних (за функціональністю) ретроспекцій романів Т. Гарді «Тесс із роду д'Ербервіллів» і Панаса Мирного «Повія» свідчить про їх поліаспектний характер. Результатом цього є тематична різновекторність, широта формальних виявів та функцій розглянутих прикладів ретроспекцій, їх художньо-мовленнєві особливості. Часто ретроспекції в романах – це відмова від хронології, вільний перехід із одного часового простору до іншого, відтворення потоку думок героя, використання внутрішнього монологу – все це стає засобом збагачення художньої думки, осмислення реальності в усіх її суперечностях. Ретроспекції, використані в текстах обох авторів, сприяють динамізму оповіді, розширенню часово-просторових меж романів, виступають важливим засобом образотворення, виконують сюжетотвірну функцію.

Найбільш прямою формою психологічного розкриття в обох романах виступає самоаналіз героїв. Як правило, він має в романах ретроспективний характер, коли пережиті почуття, думки, стани душі аналізуються в процесі спогадів. Тут доречно відзначити, що в аналізованих романах художній прийом сну відіграє важливу функцію: сон – це міні-оповідання, невеличка притча з ієрогліфами долі, і найважливіший компонент композиції – характеристика персонажа, психологічна мотивація та імпульс дії. Сон може розглядатися як особливий план сюжету по відношенню до образів із реального ряду, із сфери підсвідомого, паралельний зовнішньоподійному плану. Символіка снів разом із іншими прийомами поетики ірраціонального і робить художній світ романів дещо ускладненим і разом із тим загадково привабливим. Сни функціонують у структурі романів як специфічні ретроспекції.

У підрозділі 2.4. «*Естетичні функції фольклору в романах Панаса Мирного “Повія” і Т. Гарді “Тесс із роду д'Ербервіллів”*» з'ясовано вплив фольклоризму на архітектоніку аналізованих творів на різних рівнях – на рівні сюжетно-композиційної структури, на рівні диференціації позицій автора, на рівні етико-психологічного аспекту, на рівні уявлень про історичний характер відображених подій.

Твори письменників різних національних літератур кінця XIX ст. значною мірою зобов'язані (поряд із традиціями класичної прози) народній творчості – і не лише в стилі й «окремих елементах», але й у жанровій своїй характерності (прикладом можуть слугувати романні зразки А. Франса, Т. Гарді, Г. Манна, І. Франка, Панаса Мирного та ін.). Закономірності прозового жанру впливають на характер засвоєння фольклорних традицій.

Очевидно, що плідні традиції народної творчості сприяли збагаченню і розвитку романного жанру. Незаперечним є також вагомий благотворний вплив народнопісенної стихії на поезику Т. Гарді-прозаїка (Т. Неш, О. Шиміна) і Панаса Мирного-романіста (В. Черкаський, М. Пивоваров). І серед образотворчих уснопоетичних чинників важливу роль відіграють як один із засобів романтизації стилю письменника фольклорна метафоризація і символіка.

Наявність фольклорно-етнографічного матеріалу виконує в структурі аналізованих романів декілька функцій: 1) поглиблює ідейно-тематичну основу; 2) надає утаємничості змісту; 3) збагачує стильову палітру; 4) психологізує дії і вчинки персонажів; 5) окреслює особливості прози представників різних національних літератур. У цьому руслі роман «Повія» максимально наближений до реального життя селянства, а «Тесс із роду д'Ербервіллів» більш насичений легендами, що пронизують структуру твору, авторськими відступами, що заглиблюються в основи християнського віровчення.

Ознаки фольклоризму відчувуються і в стилі, і в елементах іронії, і в авторській позиції, і в глибині почуттів, і в ліризмі відступів, і в гуманістичному пафосі романів, і в характеристиці дійових осіб, від Тесс і Христі до фермера Крика і селянина Карпа Здра включно. Це справді національні прозаїки: в їх романах колоритно відтворена природа, душа народу, національний характер, пісні.

У романістиці Т. Гарді й Панаса Мирного фольклорний матеріал є одним із важливих засобів відтворення соціальних і побутових обставин епохи в найрізноманітніших її проявах. Народнопоетична творчість була для них не тільки джерелом пізнання дійсності, але й тим художнім матеріалом, за допомогою якого в романах була створена узагальнююча картина конкретно-історичних реалій життя.

У прозі Т. Гарді й Панаса Мирного спостерігаємо творчу трансформацію фольклорних і літературних традицій через їх індивідуальність. Фольклорний вплив охоплює глибинні процеси формування художнього світовідчуття митців, поезики їх творів. Крім того, він виявляється і в конкретних ремінісценціях із народної творчості, у своєрідному переосмисленні її прийомів на новій основі. А це зумовило і стильове новаторство митців.

У третьому розділі **«Специфіка художньої манери романів Т. Гарді і Панаса Мирного»** з'ясовано особливості моделювання картини світу в аналізованих романах, індивідуально-мовленнєвий аспект характеротворення, філософія фаталізму та авторська індивідуальність у структурі досліджуваних творів.

У підрозділі 3.1. *«Романи Т. Гарді і Панаса Мирного: особливості моделювання картини світу»* простежено засоби портретної характеристики персонажів і стилістичні прийоми синтаксичного та стилістичного рівнів при зображенні їх душевних станів.

Специфіка моделювання картини світу в аналізованих романах у багатьох відношеннях подібна. Наприклад, проблемна загостреність романів засвідчила про

більш активне ставлення авторів до навколишнього світу, про прагнення глибше проникнути в закономірності дійсності і водночас про бажання сильніше вплинути на свідомість читачів.

Панас Мирний майстерно передає душевний стан, неспокій та переживання героїні завдяки використанню стилістичних прийомів синтаксичного та стилістичного рівнів. Щодо синтаксичного можемо помітити риторичні запитання («Де її радощі, де ті веселощі?»), анафоричні повтори («День у день робота, день у день праця - ні згуляти, ні спочити...»), замовчування («А нужда яка була, така й є; з самого малку як причепилася - та й досі...»), паралельні конструкції («...і краса була – не знать коли зносилася; і сила була – не знать де ділася»). Щодо стилістичного рівня автор вводить епітети («тяжка, пекуча туга, важкі думки»), метафори («...туга облягла її серце, важкі думки обсіли голову, її довге життя розстиалося перед нею...»), порівняння («...як той шашіль, вона проточила»).

Т. Гарді для зображення портрета Тесс використовує анафоричні повтори, безсполучникові конструкції («...real vitality, real warmth, real incarnation...»), паралельні конструкції («...cheeks perhaps as fair; brows as arched, a chin and throat almost as shapely...»), щоб передати внутрішню і зовнішню красу Тесс. Т. Гарді уміло використовує замовчування (aposiopesis or break-in-the-narrative), щоб дати можливість читачеві зробити висновки самому.

Отже, Панас Мирний і Т. Гарді у своїх романах, моделюючи картину об'єктивної дійсності, використали багатий арсенал порівняльної поетики. Систематизуючи матеріал, можна виявити певну послідовність способів і прийомів портретної характеристики, які були розроблені Панасом Мирним і Т. Гарді і застосовувались ними постійно, від ранньої до зрілої пори творчості. Для них портрет – важливий інструмент у соціальній і психологічній типохарактеристиці персонажа. Портретним живописом обидва письменники відіграли значну роль в оновленні тогочасної української й англійської романістики.

У підрозділі 3.2. *«Індивідуально-мовленнєвий аспект характеротворення»* розглянуто різнотипні діалого-монологічні структури, осмислено характер персонажів через змістове навантаження діалогічного та монологічного мовлення, визначено його функції та особливості.

Типологічною рисою їх поетики є широке звернення до внутрішніх монологів, які нібито об'єднують відтворення дійсності у формах самого життя з умовними формами. Нелегко дати вичерпну характеристику функцій монологів у романах прозаїків – таким широким є їх діапазон. Відтворюючи дійсність у всій її складності і різноманітності, письменники прагнуть показати всю повноту духовного життя персонажів, їх переживань, почуттів, мотивів поведінки.

Відтворюючи монологічне мовлення Христі і Тесс як своєрідний потік свідомості, автори розкривають усю складність і суперечливість мисленнєвих процесів людської психіки, заглиблюючись у сферу підсвідомого. У героїні Панаса Мирного потік свідомості ніби роздвоюється: свідоме і підсвідоме то поєднуються в одне ціле, то займають діаметрально протилежні позиції. Більш

того, часто у потоці свідомості Христі займають відповідне місце фрагменти прямої мови.

За внутрішньою структурою в тексті романів можна виділити такі види монологів, як монолог-сповідь, монолог-роздум, монолог-звертання, -ліричний, -спогад тощо. До монологу-роздуму персонажі вдаються тоді, коли з'являється потреба з'ясувати важливі для них життєві проблеми.

Розмірковуючи над індивідуально-мовленнєвими проблемами характеротворення в романі Панаса Мирного, слід підкреслити, що мова характеризується відсутністю в ній будь-якого прагнення до штучної благозвучності. В художньому мовленні митця ми не знаходимо навіть натяків тенденційної очищеності: романіст віддає перевагу народно-розмовній простоті. Своєрідністю ж індивідуально-мовленнєвої характеристики персонажів Т. Гарді є його орієнтація на унормовану англійську літературну мову тогочасної епохи. Численні текстові епізоди свідчать про цю структурну закономірність.

Панас Мирний віртуозно користується різноманітними засобами мовної виразності, наприклад, накопиченням зменшувальних іменників (часто з епітетами).

Т. Гарді надзвичайно цінував маловживані в його час слова, що мали історичний колорит. Архаїзми зустрічаються в романі Т. Гарді там, де він говорить про далеке минуле, підкреслюючи історичний колорит оповіді саме такими словами й виразами, що вже вийшли з ужитку.

Метафоризація романного тексту Панаса Мирного відбувається на всіх рівнях – інтер'єрно-екстер'єрному, асоціативному, психологічному, а в романі Т. Гарді – екстер'єрному і психологічному. Але в обох романістів метафоризація поглиблює філософський аспект індивідуально-мовленнєвої характеристики персонажів.

У підрозділі 3.3. *«Філософія фаталізму в романах»* доведено витoki і закономірності філософії фаталізму в аналізованих текстах романів, окреслено принципи детермінізму на тематичному і художньому рівнях та визначено активний вплив соціально-історичних обставин на формування духовного світу особистості.

Т. Гарді і Панас Мирний жили в одну й ту ж історичну епоху і займали провідне місце в літературному процесі своїх країн. Тому аналогії і збіги, що виникають незалежно від літературних впливів, є безумовними позитивними показниками по відношенню до мети типологічного дослідження їх романістики.

У сюжетно-композиційній структурі романів Т. Гарді *«Тесс із роду д'Ербервіллів»* і Панаса Мирного *«Повія»* відведено важливу філософсько-естетичну функцію притчі про блудного сина. Щоправда, обидва митці акцентують увагу на екзистенційності жіночих образів (Тесс і Христі). В аналізованих романах художньо і філософськи переосмислюються колізії євангельської притчі. Тема душевних розчарувань і потрясінь жінки з виходом її на дорогу життя – так звучить основна тема в обох творах. Євангельська притча виконує структуротвірну функцію і бере активну участь у сюжетобудові.

Витоки філософії фаталізму Т. Гарді були зумовлені складністю конкретно-історичних умов Англії на межі двох епох, у яких він вбачав закон людського існування взагалі. Конкретизуючи та ілюструючи свої роздуми в романі про життя селянства, митець схилився до думки про трагізм людського буття.

Філософія фаталізму Панаса Мирного логічно простежується в повісті «Лихо давнє й сьогочасне» і в романі «Повія» на тематичному і художньому рівнях. Історико-суспільний контекст творчості митця набуває в кінці ХІХ століття помітної несталості, змінності у соціально-політичному і мистецькому житті людей. На світоглядні позиції Панаса Мирного, як і Т. Гарді, мала суттєвий вплив німецька класична філософія. Закономірно, що формула «ідеї часу і форми часу» (В. Белінський) була трансформована в прозових творах англійського і українського прозаїків.

Обидва романи закінчуються смертю героїнь: Христя замерзає під своєю хатою, «відчужена» суспільством, а Тесс була страчена: «глава безсмертних» (за виразом Есхіла) завершив свою гру з Тесс. За всіма ознаками сюжетно-композиційної своєрідності роману Т. Гарді властивий теологічний детермінізм, а Панаса Мирного – антропологічно-етичний детермінізм. Це репрезентовано у численних прикладах із текстів обох романів.

У підрозділі 3.4. *«Авторська індивідуальність у структурі романів Панаса Мирного “Повія” і Т. Гарді “Тесс із роду д’Ербервіллів”»* досліджено поліфункціональність авторської позиції в ідейно-тематичному й формотворчому комплексі романів, окреслено своєрідність їх художніх систем.

Авторська індивідуальність проявляється і в архітектоніці тексту, і в манері його оповіді, і в особливостях хронотопу, які в сукупності відтворюють специфіку авторського світосприйняття. Отже, з домінантою тексту (композиційною, концептуальною, емоційною, тематичною) тісно зв'язаний заголовок художнього твору як віддзеркалення авторської свідомості.

Деякі метафоричні й символічні трактування «дороги» були в обох митців творчо запозичені з традицій світової літератури (А. Данте, Дж. Чосер, Дж. Свіфт, М. Сервантес та ін.). Але в романах Т. Гарді і Панаса Мирного саме їх сукупність створює особливий варіант (символіка протесту, бунту, нові моральні і фізичні випробування тощо) і призводить до семантичної трансформації мотивів. Уведений у структуру романів мотив (напр., «тернистий шлях») змінює свій зміст, своє функціональне призначення. Безумовно, що в численних компонентах структури романів проявляється авторська індивідуальність.

У романі «Тесс із роду д’Ербервіллів» фіксуємо незначну кількість філософських дискусій, але їх відтісняє на другий план релігійно-моральна проблематика. У багатьох випадках релігійні сюжети, мотиви і образи слугують необхідними «ключами» до розуміння авторського задуму, до розкриття морально-філософського змісту роману.

У «Повії» ж Панас Мирний з особливою широтою використовує різноманітні деталі людської культури, характеризуючи з їх допомогою епоху, психологію діючих осіб, основні конфлікти роману.

Наявні типи героїнь дозволяють говорити про певні моделі особистості, породжені кризою тогочасної суспільної свідомості і втілені в художній формі, підказаній літературною традицією і авторським задумом. Основні домінанти еволюції особистості – втрата цільності, її пошуки і знахідки. Конфлікт в аналізованих романах проявляє у своєму русі і розвитку чітку типологію.

Роман Т. Гарді «Тесс із роду д'Ербервіллів» відзначається глибшим ліризмом порівняно з романом Панаса Мирного «Повія». В романі англійського письменника він проявляється у філософсько-художньому оформленні.

На відміну від Т. Гарді, Панас Мирний максимально використав свої пейзажі не лише для ліризації тексту, але й для соціальної характеристики селянства, його способу життя.

Ніколи суб'єктивні емоції Т. Гарді й Панаса Мирного не спотворюють собою створених ними об'єктивних картин і навіть не послаблюють їх об'єктивності. Обидва прозаїки ніколи не підміняють суб'єктивними емоціями того, що відбулося в дійсності. Вони лише забарвлюють ці об'єктивні події в емоційні тони.

У **«Висновках»** узагальнюються результати проведеного дослідження.

У дисертації проаналізовано різні аспекти рецепції соціально-психологічних романів Т. Гарді і Панаса Мирного зарубіжною й українською літературною критикою. Аналізуючи історіографічний дискурс досліджуваних романів у хронологічному, національному, жанрово-стильовому векторах зроблено висновки про серйозні здобутки сучасного літературознавства. Разом із тим у роботі виокремлено цілу низку проблем, серед яких найбільш актуальними є поетикальні студії та об'єктивне прочитання художньої спадщини вказаних митців у компаративному аспекті, оскільки у розглянутих вище наукових працях (звичайно не в усіх) помітною є акцентуація на ідеологічних пріоритетах обох авторів.

Історіографічний аспект творчості Т. Гарді й Панаса Мирного свідчить про те, що досягненням їх реалістичного методу є показ характерів персонажів у становленні й розвитку, прагнення відобразити їх історію, простежити закономірну загибель. А з цим зв'язані й характерні особливості в побудові сюжету реалістичних творів. Розвиток дії в романах обох митців вражає жорстокою логічністю і глибоким історизмом у відображенні детермінованих об'єктивних подій, зв'язаних із долями їх героїнь. Автори втілювали при цьому специфічні риси життя своїх співвітчизників у сучасну їм епоху і створили значні – як у соціально-психологічному, так і в стилістичному аспектах – художні цінності.

Значна кількість монологів у Т. Гарді й Панаса Мирного функціонують у формі потоку свідомості, слугують своєрідним способом фіксації переживань, роздумів, емоційних настроїв та асоціацій головних героїв.

Монологічне мовлення в романах обох митців відіграє важливу роль у розкритті таємниць душі персонажів. Художня майстерність сприяє досягненню переживань, надій, сподівань, морального падіння або емоційного піднесення

персонажів. Фактично автори цим самим досліджують суттєвий аспект людської психіки.

У романних структурах обох прозаїків можна виділити значну кількість діалогічних різновидів: діалог-викриття, діалог-дискусія, діалог-роздум, діалог-прощання тощо. У Панаса Мирного діалоги, як правило, лаконічні, а в Т. Гарді – діалоги відрізняються більш ускладненим арсеналом синтаксичних і словотворчих засобів.

Біблійні і міфологічні пласти обох романів сприяють відтворенню подвійної природи героїнь, що полягають у суперечностях між їхніми фізичними і духовними початками і ворожими обставинами їхнього життя. Саме в художньому світі романів Т. Гарді і Панаса Мирного біблійні й міфологічні компоненти виконують своєрідні ідейно-тематичні й стилістичні функції.

Реалісти Т. Гарді і Панас Мирний досліджують тему смерті та її типологізацію, виходячи зі своїх філософських позицій і враховуючи «соціальні формули» тогочасної дійсності.

Авторська індивідуальність максимально відчутна в текстах аналізованих романів як на рівні прояву авторської свідомості, її морально-етичних критеріїв, так і на рівні літературної форми. Так народжується або стриманість в описах, предметна деталізованість, або надмірна метафоризація. Все в романах індивідуально, у всьому відчувається автор. Головне для читача – увійти в цей стан, співвіднести виражене автором із сутністю описаного предмета.

Перед нами різні художні індивідуальності, різні світоглядні позиції, стильові особливості. Якщо Т. Гарді докладно описує картину села Марлот в історичному ракурсі, то Панас Мирний зосереджує свою увагу на природних катаклізмах, що ускладнюють убоге життя селян. Обидва митці своєрідно готують читачів до сприйняття подальших подій. У цьому зв'язку ми звернули увагу на досить важливу проблему, а саме: проблему стилю і автора (або об'єднання авторів як школи).

По-різному проявляють себе автори аналізованих романів і в ролі деміурга. Панас Мирний у флоберівській, гранично об'єктивованій манері нічим відкрито не видавав своєї присутності і своєї близькості до героїні, а Т. Гарді з публіцистичною прямоотою часто втручається в оповідь. Але якими б не були їх подібності й відмінності, головними, вирішальними врешті-решт залишаються соціальні мотиви.

Різноманітні позасюжетні елементи надають романам обох авторів цілісності й завершеності. Вони, по-перше, поглиблюють психологічну характеристику персонажів, рельєфніше окреслюють інтер'єрні та екстер'єрні обставини; по-друге, створюють відповідний фон дії; по-третє, виражають ставлення митців до конкретних життєвих колізій, дають уявлення про життєві ситуації героїнь тощо.

Складною й дискусійною залишається проблема приналежності Т. Гарді до реалізму, неоромантизму чи модернізму. Текстовий матеріал дисертації свідчить про специфічне поєднання елементів реалістичної й неоромантичної естетики в

художній системі митця. Але якщо неоромантики протистоять фаталізму, то в структурі роману Т. Гарді превалує філософія фаталізму. Це типологічне продовження та розвиток на новому історичному етапі принципів реалістичного та романтичного відображення дійсності.

Події в романах обох прозаїків надзвичайно сконденсовані. Сюжет розгортається динамічно, багатопланово в романі «Повія» і дещо камерно в романі «Тесс із роду д'Ербервіллів». Долі людей показані в складних соціальних і моральних умовах тогочасної дійсності. Хронотоп поглиблює і розширює межі оповіді та характеризує і детермінує вчинки персонажів. Відбувається своєрідний синтез простору і часу із соціальними обставинами, що сприяють відтворенню конкретно-історичної ситуації.

Фольклор у структурі аналізованих романів виконує низку важливих функцій: а) сприяє трансформації особливостей народних естетичних принципів, своєрідності вираження дійсності, типізації й об'єктивуванню; б) поглиблює співвідношення епічного, ліричного й драматичного начал; в) збагачує поетикальний аспект романів – специфіку архітекτονіки, зображально-виражальних засобів, їх ідейно-художніх функцій, фольклорних, жанрових і національних особливостей.

Отже, соціально-психологічні романи Томаса Гарді й Панаса Мирного мають численні подібності, а отже й відмінності, що мають історичні, національні, загальнокультурні та суб'єктивно-індивідуальні закономірності, що дають змогу вести мову про жанрово-стильову та тематологічну спорідненість їхніх художніх систем.

Основні положення дисертації викладені в публікаціях:

1. Мельникова К. В. Романи Т. Гарді і Панаса Мирного: індивідуально-мовленнєвий аспект характеротворення / К. В. Мельникова // Літературний процес: методологія, імена, тенденції : зб. наук. пр. (філол. науки) / Київ. ун-т ім. Б. Грінченка; редкол.: О. Є. Бондарева, О. В. Єременко, І. Р. Буніятова та ін. – К. : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2015. – № 5. – С. 133–136.
2. Мельникова К. В. Філософія фаталізму в романах Т. Гарді «Тесс із роду д'Ербервіллів» і Панаса Мирного «Повія» / К. В. Мельникова // Проблеми сучасного літературознавства : зб. наук. пр. / Одеський національний університет імені І. І. Мечникова; редкол. : Є. М. Черноіваненко, Г. М. Сивокінь, Д. Уліцька та ін. – Одеса : Астропринт, 2014. – Вип. 19. – С. 340–349.
3. Мельникова К. В. Своєрідність позасюжетних елементів в архітектоніці романів Т. Гарді «Тесс із роду д'Ербервіллів» і Панаса Мирного «Повія» / К. В. Мельникова // Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Філологічні науки (літературознавство) : збірник наукових праць / за ред. О. С. Філатової. – Миколаїв : МНУ імені В. О. Сухомлинського, 2015. – № 2 (16). – С. 155–159.

4. Мельникова К. В. Специфіка моделювання картин світу (на матеріалі романів Т. Гарді «Тесс із роду д'Ербервіллів» і Панаса Мирного «Повія») / К. В. Мельникова // *Revistă de științe socioumane*. – Chișinău : Universitatea Pedagogică de Stat «Ion Creangă», 2013. – Nr. 3(25). – С. 117–123.
5. Melnikova Katherine. The author's individuality in the structure of the novels «The whore» by Panas Mirniy and «Tess of the d'Urbervilles» by Thomas Hardy / Katherine Melnikova // *Revistă de științe socioumane*. – Chișinău : Universitatea Pedagogică de Stat «Ion Creangă», 2015. – Nr. 1 (29). – С. 63–70.
6. Ангеловська К. В. Естетичні функції фольклору в романах Т. Гарді «Тесс із роду д'Ербервіллів» і Панаса Мирного «Повія» / К. В. Ангеловська // *Проблеми сучасного літературознавства*. – Одеса : Астропринт, 2017. – Вип. № 24. – С. 216–224.

АНОТАЦІЯ

Ангеловська К. В. Романи Т. Гарді «Тесс із роду д'Ербервіллів» і Панаса Мирного «Повія»: парадигма жанрово-стильової типології. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.01.05 «Порівняльне літературознавство». – Бердянський державний педагогічний університет Міністерства освіти і науки України. – Бердянськ, 2017.

У дисертації «Романи Т. Гарді “Тесс із роду д'Ербервіллів” і Панаса Мирного “Повія”: парадигма жанрово-стильової типології» доведено актуальність проблеми дослідження й глибшого переосмислення спільних закономірностей, відмінностей і національних особливостей у розвитку мистецьких явищ і виявлення типів і форм міжнародних літературних відношень.

Встановлено, що наукова актуальність дослідження аналізованих романів на рівні історико-типологічних параметрів у контексті англійсько-українських літературних зв'язків була зумовлена багатьма факторами. Одним із головних є вивчення сюжетно-композиційної специфіки романних структур обох митців. Причому типологічні студії свідчать про окремі спільні й відмінні історико-генетичні тенденції та їх історико-функціональні аспекти.

Уперше в українському літературознавстві здійснено студії зарубіжного історіографічного дискурсу Т. Гарді, що дало можливість провести паралелі між основними тенденціями вітчизняного й зарубіжного гардієзнавства.

З'ясовано типологічні особливості їх поетикальних парадигм, визначено національно-мистецькі феномени англійської та української прози кінця ХІХ ст. на матеріалі творчості видатних прозаїків.

Ключові слова: жанрова поетика, позасюжетні елементи, хронотоп, моделювання, фольклор, мовленнєві особливості, характеротворення, філософія фаталізму, авторська індивідуальність, архітектоніка.

АННОТАЦИЯ

Ангеловская Е.В. Романы Т. Гарди «Тэсс из рода д'Эрбэрвиллей» и Панаса Мирного «Гулящая»: парадигма жанрово-стилевой типологии. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание учёной степени кандидата филологических наук по специальности 10.01.05 «Сравнительное литературоведение». – Бердянский государственный педагогический университет Министерства образования и науки Украины. – Бердянск, 2017.

В диссертации «Романы Т. Гарди “Тэсс из рода д'Эрбэрвиллей” и Панаса Мирного “Гулящая”: парадигма жанрово-стилевой типологии» доказано актуальность проблемы исследования и глубокого переосмысления общих закономерностей, различий и национальных особенностей в развитии художественных явлений и определению типов и форм международных литературных отношений.

Установлено, что научная актуальность исследования анализированных романов на уровне историко-типологических параметров в контексте англо-украинских литературных связей была обусловлена многими факторами. Одним из главных является изучение сюжетно-композиционной специфики романских структур обоих художников. Причём типологические студии свидетельствуют об отдельных общих и отличительных историко-генетических тенденциях и их историко-функциональных аспектах.

Впервые в украинском литературоведении осуществлены студии зарубежного историографического дискурса Т. Гарди, что позволило провести параллели между основными тенденциями отечественного и зарубежного гардиеведения.

Выявлены типологические особенности их поэтикальных парадигм, определены национально-художественные феномены английской и украинской прозы конца XIX века на материале творчества выдающихся прозаиков.

Ключевые слова: жанровая поэтика, внесюжетные элементы, хронотоп, моделирование, фольклор, речевые особенности, характерообразование, философия фатализма, авторская индивидуальность, архитектоника.

SUMMARY

Angelovska K. V. The novels by T. Hardy «Tess of the D'Urbervilles» and «Loose» by Panas Myrnyi: paradigm of the typology in genre and style. – Manuscript copyright.

The thesis for obtaining a scholarly degree of Candidate of Philological Sciences in speciality 10.01.05 «Comparative literary criticism». – Berdiansk State Pedagogical University of Ministry of Science and Education of Ukraine. – Berdiansk, 2017.

Our thesis «The novels by T. Hardy “Tess of the D'Urbervilles” and “Loose” by Panas Myrnyi: paradigm of the typology in genre and style» was devoted to the actuality of the research and deeper comprehension of common regularities, differences and

national peculiarities in the development of cultural phenomena and also defining types and forms of the international literary relationship.

We found out that the scientific actuality of the research of the novels by T. Hardy «Tess of the D'Urbervilles» and «Loose» by Panas Myrnyi on the level of historical and typological features in the context of the English and Ukrainian literary links was stipulated by many factors. One of the main factors is studying the plot and composition of specific novel structures of both the writers. The typological study is considered to point out definite common and different historical and genetic tendencies and also their historical and functional aspects.

For the first time in the Ukrainian literary studies the studios of foreign historiographic discourse of T. Hardy were conducted, which made it possible to draw parallels between the main tendencies of domestic and foreign studying of T. Hardy.

The typological features of their poetical paradigms are determined, national and artistic phenomena of the English and Ukrainian prose of the end of the nineteenth century are determined on the material of the works of prominent writers.

We analyzed a number of scientific works (part I. Historiography of the works by T. Hardy and Panas Myrnyi), devoted to studying the creative heritage of T. Hardy and Panas Myrnyi, and the conclusion was made that the scientists have studied definite aspects of the writers' artistic system and specificity of their creative manner, they have also investigated the stages of literary development of both the prose-writers, their formation as novelists and have defined not only the peculiarities of the authors' style, but also their place in the development of the national literature. A special attitude is paid to the social and psychological prose of T. Hardy and Panas Myrnyi, which revealed different methods of the authors' perception of world and its aestheticism, the new aspects of artistic thought, ideological and aesthetical concepts.

In the second part, entitled «Genre poeticism of the novels by T. Hardy & Panas Myrnyi» we studied the plot and composition of the novel structure as the indication of genre creation, the distinctive out-plot elements in the architectonics of the novels, the peculiarities of chronoscope in the novels of both writers and also the aesthetic functions of folklore in the analyzed works.

In the third part, entitled «Specificity of the artistic manner in the novels by T. Hardy and Panas Myrnyi» we studied the peculiarities of modeling the picture of world in the novels of both the novelists, the individual linguistic aspect of creating personages, the philosophy of fatalism in the novels and the author's personality in the structure of the novels.

Key-words: genre poeticism, out-plot elements, chronoscope, modeling, folklore, speech peculiarities, creation of personages, philosophy of fatalism, author's personality, architectonics.

Підписано до друку 14.06.2017 р.
Формат 60х90/16. Папір офсетний.
Гарнітура «Times New Roman».
Ум. друк. арк. 0,9. Тираж 100 прим. Зам. № 158/1

Видавництво та друк Ткачук О.В.
71100, Запорізька обл., м. Бердянськ, вул. Кірова, 52/49, 53
Тел. (097) 918-66-41, (066) 106-29-93; e-mail: Tizdat@gmail.com
<http://izdatelstvo.at.ua>

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до
Державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 3377 від 29.01.2009 р.